

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ОСОБИСТІСНОГО ІНФАНТИЛІЗМУ

STUDY OF PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF PERSONAL INFANTILISM

У статті представлено дослідження, пов'язані з психологічними аспектами особистісного інфантилізму студентської молоді. Розглянуто походження терміна «інфантилізм» та особливості особистісного інфантилізму як різновиду інфантилізму психологічного. Проблемою психологічного інфантилізму цікавилися науковці в різні часи. Щодо феномену «інфантилізм» існує досить розбіжностей у фахівців, як, утім, і щодо пов'язаних із ним категорій «вік» та «зрілість». Насамперед це стосується термінологічних розбіжностей. Є визначення «інфантилізм», «психічний інфантилізм», «психологічний інфантилізм», «соціальний інфантилізм», «правовий» та інші його види. Окрім того, існує таке поняття, як «інфантильність». Термін проявляється, коли ми відносимо його до певного сегменту і помічаємо, що вичленувати його в чистому вигляді буває складно, тоді це явище проявляється комплексно.

Розуміння «психологічного інфантилізму» прийшло після виділення цього феномену з психіатрії і почало асоціюватися з його особистісним проявом. Значна роль тут приділяється представникам психодинамічного підходу. Вони розглядали інфантильну організацію особистості як прояв несвідомого і незрілості форм психічних захистів особистості та як порушення гормональної діяльності (К. Абрахам, 1924; Е. Джонс, 1924; С. Фрейд, 1927; С. Jung, 1924). Пріоритет у цих дослідженнях, зрозуміло, за Фройдом, який розумів його як фіксацію на певній стадії розвитку, отже, як неможливість перейти до наступної стадії або застрягання [3, с. 474].

Наведено результати дослідження, проведені серед студентської молоді. У дослідженні виділено групи зі слабким та середнім рівнями інфантилізму. Проаналізовано, що між отриманими даними існують відмінності за фактором нейротизму та субфакторами тривожності, ворожості та депресії з переважанням величини показників у групі «середньої інфантильності».

Ключові слова: інфантильність, нейротизм, тривожність, ворожість, депресія.

The article presents research related to the psychological aspects of personal infantilism among student youth. The origin of the term "infantilism" and the features of personal infantilism as a type of psychological infantilism are considered. Scientists have been interested in the problem of psychological infantilism at different times. Regarding the phenomenon of "infantilism", there are quite a few disagreements among specialists, as well as regarding the categories "age" and "maturity" related to it. First of all, it concerns terminological differences. There are definitions of "infantilism", "mental infantilism", "psychological infantilism", "social infantilism", "legal" and other types of it. In addition, there is such a concept as "infantility", the term manifests itself when we attribute it to a certain segment and notice that it is difficult to single it out in its pure form, then this phenomenon manifests itself in a complex way.

The understanding of "psychological infantilism" came after the selection of this phenomenon from psychiatry and began to be associated with its personal manifestation. A significant role here is given to representatives of the psychodynamic approach. They considered the infantile organization of the personality as a manifestation of the unconscious and the immaturity of the forms of mental protection of the personality, and as a violation of hormonal activity (K. Abraham, 1924; E. Jones, 1924; S. Freud, 1927; C. Jung, 1924). The priority in these studies is, of course, according to Freud, who understood it as fixation at a certain stage of development, therefore, as the impossibility of moving to the next stage or getting stuck [3, p. 474].

The results of the research conducted among student youth are given. In the study, groups with weak and medium levels of infantilism were selected. It was analyzed that there are differences between the obtained data according to the factor of neuroticism and the sub-factors of anxiety, hostility and depression, with a predominance of the value of the indicators in the "average infantile" group.

Key words: infantilism, neuroticism, anxiety, divination, depression.

УДК 159.922.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.43.10>

Амплєєва О.М.

к. психол. н., доцент кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Глушук Л.І.

студентка VI курсу кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Заслуга уведення в науковий лексикон терміна «інфантилізм» («дорослі, які залишаються дітьми на все життя») належить французькому невропатологу та психіатру Ернесту-Шарлю Ласегу (E.-C. Lasègue) в 1864 р. [5, с. 12]. Учений визначав його як особливий вид зупинки розвитку особистості на ювенальному щаблі. Як провідний чинник формування інфанти-

лізму автор розглядав генетично зумовлені ендокринологічні розлади, що призводять до грубої затримки психофізичного розвитку хворого. Характеризуються, насамперед, емоційними характерологічними особливостями, нестійкістю настрою, погано контрольованими потягами, недостатністю свідомої та цільової активності, часом поверхневими, незрілими

судженнями. Спочатку цей термін використовувався для позначення збереження фізичних та психічних характеристик у дорослих. Протягом досить тривалого часу проблемою інфантилізму займалися переважно медичні дослідження. Це оцінювалося як уповільнення розвитку індивіда в особистісному плані з присутністю у фізичному вигляді людини ознак попередніх вікових періодів, де вади фізичного розвитку є наслідком захворювання.

Процес виділення психологічного розгляду інфантилізму із цього кола зайняв тривалий час. У 1871 р. П. Лоррен (P. Lorraine) дав таку характеристику ознак інфантилізму: це загальна затримка розвитку, значне зменшення проти норми розмірів усього тіла за збереження пропорційності окремих частин. Не оминув він і соматичний аспект у генезі інфантилізму. На його думку, туберкульоз відіграє важливу роль у розвитку цього порушення.

Приблизно через півстоліття німецький фахівець д-р Г. Антон (G. Anton) робить спробу усунути невідповідності та протиріччя, виявлені в попередній час. Насамперед він – автор терміна «психічний інфантилізм». Він був одним із перших, хто застосував термін «інфантилізм» також до «фізичної та психологічної відсталості дитинства». У подальшому це явище привернуло пильну увагу психіатрів, і утвердилося поняття «психічний інфантилізм», під яким стали розуміти незрілість людини, що виражається в затримці психічного розвитку, за якої поведінка людини не відповідає віковим вимогам до нього. Це започаткувало інтерпретації феномена не лише як психофізіологічної аберації, а й як особливого варіанта психічного розладу, що відноситься до патохарактерологічної сфери [5, с. 13].

Розуміння психологічного інфантилізму прийшло після виділення цього феномену з психіатрії і почало асоціюватися з особистісним проявом інфантилізму. Представники психологічного підходу до механізмів душевного життя розширили погляд на цей феномен, і тут насамперед слід згадати дослідників психодинамічного напрямку. Вони розглядали інфантильну організацію особистості як прояв несвідомого і незрілості форм психічних захистів особистості і як порушення гормональної діяльності (К. Абрахам, 1924; Е. Джонс, 1924; З. Фрейд, 1927; К. Г. Юнг, 1924; Г. Гуг-Гельмут, 1926).

У дослідженнях гуманістичних психологів найчастіше відбувається виділення зворотної інфантильної особистості – особистості зрілої. Вона сприймається як самоактуалізуюча особистість, має такі важливі риси зрілої особистості, як відповідальність і автономність.

У радянській психології також певна увага приділялася вивченню проблем інфантилізму, про що свідчать роботи Л. С. Вигот-

ського, В. В. Ковальова, В. В. Лебединського та ін. Інфантилізм був описаний як порушення інволютивного розвитку дитини (Л. С. Виготський); як форма порушення інтелектуальної діяльності, що входить до складу загальної затримки психічного розвитку (І. Б. Шенфіл, М. І. Буянов); як затримка психічного розвитку (В. В. Лебединський, Є. П. Ільїн); як особлива характеристика фізичного та соціально-психологічного розвитку підлітків (Є. І. Ісаєва, А. Є. Личко).

Таким чином, якщо спочатку за допомогою поняття «інфантилізм», що з'явилося в медичному дискурсі, позначався особливий вид зупинки розвитку особистості на ювенільному ступені, то сьогодні трактування «інфантилізму» розширилося за межі предметної галузі психіатрії та клінічної психології. У психології та суміжних науках активно використовується термін «особистісний інфантилізм», що застосовується щодо людей, у поведінці яких не спостерігається проявів патології розвитку, проте вибираються ними способи взаємодії з навколишнім світом, що не відповідають віковим експектаціям – очікуванням суспільства від представників дорослого періоду [2, с. 203].

На пострадянському просторі вивчення феномену плідно опікується низка дослідників, зокрема А. Мікляєва, А. Серьогіна [4], автор методики «Рівень виразності інфантилізму», українські психологи М. Ільїн та Ю. Форманюк [2; 6]. Водночас дослідженню психологічних механізмів, які є в основі інфантильної поведінки молоді, з нашого погляду, приділяється ще мало уваги. Це стосується, зокрема, і студентської молоді. «Студентський вік», як його визначив Б. Ананьєв [1, с. 62], припадає на період «ранньої дорослості», за нашим уявленням (17–21 роки). Ми проводимо дослідження психологічних особливостей інфантильної поведінки студентів саме цього вікового періоду та звернули увагу на деякі їхні прояви.

Дослідженням було охоплено 50 осіб. Зокрема, це студенти спеціальності «Психологія» ЧНУ ім. Петра Могили, вік: $M=20,3$ року, співвідношення у статевій структурі вибірки: дівчата – 82 %, юнаки – 18 %.

Оцінка особистісних характеристик проводилася з використанням опитувальника NEO PI-R. Оцінка рівня виразності інфантилізму оцінювалася за допомогою методик РВІ А. Серьогіної. Аналіз результатів проводився за допомогою SPSS 17.0 для Windows. Групові відмінності оцінювалися за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок. Співвідношення між змінними було досліджено за допомогою коефіцієнта парної кореляції Пірсона (r).

Так, для вивчення ступеня вираженості інфантилізму використовувалася методика РВІ А. Серьогіної.

Методика містить вісім шкал, що дають змогу виявити виразність різних показників інфантилізму. Сумарний показник за всіма шкалами дає загальний рівень інфантилізму. Для оцінки загального інфантилізму автором пропонуються такі норми:

- від 0 до 30 балів – не інфантильна особа;
- від 31 до 60 балів – слабко інфантильна особистість;
- від 61 до 90 балів – середньо інфантильна особистість;
- від 91 балу і вище – високо інфантильна особистість.

Тестування показало, що в нашій групі досліджуваних крайніх проявів інфантилізму не спостерігалось як в один, так і в інший бік, тобто відсутності інфантильності загальною і високо інфантильних особистостей. Група розділилася на «слабко інфантильних» (група А) та «середньо інфантильних» (група В) учасників; відсоткове співвідношення – від 63 % до 37 %.

Аналіз результатів можна побачити в табл. 1.

Таблиця 1

Показники прояву інфантильності за даними методики А. Серьогіної

№ з/п	Шкали	Показники	
		М	σ
1.	Інфантильність	52,52	12,42
2.	Позиції утримання, залежність, безвідповідальність	11,69	3,49
3.	Емоційно-вольова сфера	7,43	3,89
4.	Невпорядкованість, хаотичність поведінки	7,26	3,05
5.	Подолання поведінки	7,17	3,21
6.	Трудова мотивація	6,0	2,32
7.	Ціннісні орієнтації	4,86	2,47
8.	Розваги, гедонізм	4,69	1,77
9.	Рефлексія	4,17	2,41

Риси інфантилізму за винятком інтегрального показника ранжовані у порядку спадання. Загалом профіль дає уявлення про особу, яку можна віднести до категорії «слабко інфантильної» у трактуванні А. Серьогіної. Водночас аналіз порівняння середніх показав існування певних відмінностей і вкотре підтвердив доцільність класифікації вченої. Інтегральний показник у групи А становив 41,14, у групи В – 73,25 за t-критерію – 6,3297 ($p < 0,001$). Також існують статистично значущі відмінності (не нижче $p > 0,05$) серед інших рис, а саме в емоційно-вольовій сфері (ЕВС), гедонізмі, утриманстві, рефлексії, хаотичній, невпорядкованій поведінці, несформованості долаючої поведінці, окрім того, і в порівнянні трудової мотивації (ТМ) та ціннісних орієнтацій (ЦО) (але вже не статистично значущі) – переважання

проблемного їх вираження серед учасників групи В. Таким чином, можемо відзначити, що група «середньо інфантильних» у нашому випадку характеризується, перш за все, низькою здатністю контролювати свої емоції, хаотичністю у плані та засобах досягнення мети; пасивністю перед труднощами; переважанням утриманської позиції, небажанням брати на себе відповідальність; слабкою сформованістю долаючої поведінки.

Якщо розглянути внутрішньокореляційні зв'язки опитувальника РВІ А. Серьогіної, слід зазначити, що безпосередньо інтегральний показник інфантильності (ІНФ) у групі «інфантильних» (В) негативно пов'язаний із ціннісними орієнтаціями (ЦО): $r = -0,983^{**}$, своєю чергою, ЦО негативно пов'язані з емоційно-вольовою сферою (ЕВС): $r = -0,983^{**}$. Іншими словами, якщо вищий інфантилізм, то ціннісні орієнтації нижчі, що, своєю чергою, створює емоційну напругу. Слід зазначити, що юнацький вік є сенситивним періодом у формуванні ціннісних орієнтацій як стійких властивостей особистості, що зміцнюється та виявляється у подальшому, у період ранньої дорослості. Ціннісні орієнтації особистості можна розглядати як орієнтир у її поведінці у важких життєвих ситуаціях. Це також дуже впливає на формування долаючої поведінки. У групі «слабко інфантильних» інтегральний показник (ІНФ) позитивно пов'язаний з утриманською поведінкою $r = 0,728^{**}$, тобто з несамостійністю та неприйняттям обов'язків та зобов'язань, пов'язаних із процесом дорослішання, тобто інфантилізм та несамостійність безпосередньо пов'язані. Водночас вони перебувають у плані свідомості, тоді як у представників групи В ці самі проблеми не усвідомлюються за принципом роботи механізму витіснення. * – показники з імовірністю помилки $p \leq 0,05$, ** – показники з імовірністю помилки $p \leq 0,01$.

Результати відповідей за особистісним опитувальником NEO PI-R додає розуміння особливості функціонування психологічних механізмів перебігу рис, пов'язаних з інфантилізацією. Ця методика, що базується на концепції «Великої п'ятірки», зараз займає лідируючу позицію у дослідженні психологів західних країн і дає змогу дати інформативну картину структури особистості в її мотиваційних, емоційних, поведінкових проявах [7].

Опитування показало високий рівень нейротизму у групі В порівняно з групою А:

Дані за фактором нейротизму, тобто емоційної нестабільності та в низці його субфакторів, а саме тривожності, ворожості та депресії, ми б охарактеризували як «нейротичну тріаду». Таким чином, можна припустити суттєвість емоційної зумовленості прояву особистісного інфантилізму та, як показав

Таблиця 2

Показник «нейротизм» для груп А і В

№ з/п	Показники	А		В		t-критерій Стьюдента (p)
		М	σ	М	σ	
1.	Нейротизм (N)	49,31	13,14	59,	7,54	-2,152 (p<0,05)
2.	Тривожність (n1)	51,92	14,32	64,0	4,69	-2,52 (p<0,03)
3.	Ворожість (n2)	46,75	8,96	56,00	5,93	-2,803 (p<0,02)
4.	Депресія (n3)	52,37	14,15	62,83	5,6	-2,483 (p<0,04)
5.	Рефлексія (n4)	48,25	14,02	52,75	7,14	-0,834 (p>0,05)
6.	Імпульсивність (n5)	46,75	10,29	43,75	12,28	0,483 (p>0,05)
7.	Ранимість (n6)	45,17	14,51	50,5	11,9	-0,733 (p>0,05)

кореляційний аналіз відповідей на особистісний опитувальник та РВІ, звернути увагу на одну з особливостей функціонування механізмів інфантилізму: у групі В показник ІНФ негативно пов'язаний із нейротизмом ($r=-0,984^{**}$), ворожістю ($r=-0,954^{**}$) та вразливістю ($r=-0,968^*$). Ми також припускаємо роботу психологічного захисту за принципом витіснення, ураховуючи у цілому високі показники інфантильності та нейротизму – зростання першої розглядається як засіб зниження другого. Інакше кажучи, проблеми витісняються, водночас ЦО безпосередньо зумовлені нейротизмом, тривожністю і вразливістю. У групі А тривожність і депресію компенсують гедоністичною поведінкою, відповідно $r=-0,63^*$ і $r=-0,614^*$.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б. Г. Обрані психологічні праці: у 2-х т. Москва : Педагогіка, 1980. 280 с.

2. Ільїн М. В. Моделювання інфантилізму як чинника самопрезентації особистості: крос-культурне дослідження. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Т. ІХ. Вип. 13. С. 202–211.

3. Мікляєва А. В. Зрілість та інфантилізм особистості в соціальних уявленнях різних поколінь. *АНІ: педагогіка та психологія*. 2016. № 4. С. 473–476.

4. Серьогіна А. А. Соціально-психологічні умови подолання інфантилізму у безробітній молоді : дис. ... канд. психол. наук. Москва : Соціальна психологія. 2006. 250 с.

5. Розлади вікової ідентичності (інфантилізм/пуерилізм) у просторі психічних захворювань ендогенного кола / А. Б. Смулевич та ін. *Журнал неврології та психіатрії ім. С. С. Корсакова*. 2020. Т. 120. № 1. С. 7–19. URL: <https://doi.org/10.17116/jnevro20201200117>

6. Форманюк Ю. В. Егоцентризм як прояв інфантильності. *Наука та освіта*. 2013. № 7. С. 98–102.

7. Costa P. T., McCrae R. R. Manual for the NEO Personality Inventory. Odessa, Fla: Psychological Assessment resources Inc., 1985.